

RECENZIE

HORSKÝ, Ján. *TEORIE A NARACE. K noetice historické vědy a teorii kulturního vývoje*. Praha: Argo, 2015, 274 s. ISBN 9788025713204.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2018.66.4.8>

Od roku 2015 predstavuje publikácia Jána Horského *Teorie a narace* s podtitulom *K noetice historické vědy a teorii kulturního vývoje* ďalší príspevok k diskusiám o povahe histórie. V úvode knihy sa stretávame s jasne definovaným zámerom autora popremýšľať o otázke „do jaké míry jsou teorie vývojových procesů od jejich narativních interpretací striktně odlišitelné a do jaké míry je mezi nimi spíše plynulý přechod“. (s. 14) Samotnú historickú teóriu chápe autor rovnako ako Welskopp ako „formalizovaná shrnutí důležitých souvislostí, kterážto shrnutí přeměňují empiricky stanovitelné pravidelnosti do výpovědi o logických vzorcích vztahů (do pravidlům odpovídajících, logicky korektních modelů)“. (s. 15-16) V prípade narácií sa autor odvoláva na ich Ricoeurovo vymedzenie, ktorých „konštitutívnym rysem je ‚zápletka‘ (intrigue, plot), tj. vyprávěčská, konfigurace heterogenního“. (s. 16) V úvode autor zároveň deklaruje svoj príklon k chápaniu objektivity podľa Chrisa Lorenza, Maxa Webera, pričom pripisuje relevantnosť viacerým noetickým reflexiám z prác Reinharta Kosellecka, Rogera Chartiera a Miloša Havelky. Samotný obsah publikácie je štrukturovaný do siedmich kapitol.

Úvodná kapitola s názvom *Smysl a význam, kultura a transcendence* predstavuje autorovo chápanie kultúry ako semiotického systému, v ktorom sa jeho chápanie symbolov spojených s konaním dejinných aktérov viaže na tri Luckmannovské roviny transcencie (malú, strednú a veľkú). Druhá kapitola s názvom *Kultura – paměť – zkušenost* približuje význam Assmanovej predstavy o tzv. konektívnej štruktúre kultúry pri skúmaní kultúrnej pamäte. Zároveň s pripísaním relevantnosti úvah o konektívnej štruktúre sa podľa Horského objavuje signifikantnosť najmä jej časovej dimenzie, ktorá je sprostredkovaná naráciami. Vzhľadom na potrebu voľby určitej zápletky pri naratívnom sprostredkovaní skúsenosti z minulosti autor poukazuje na otázku jej vplyvu pri formovaní obsahu historických prác. (s. 45-47) Nie je preto prekvapujúce, že v závere tejto kapitoly kladie autor pre priaznivcov relativistických a narativistických koncepcií otázku „zda míra autonomie ‚symbolických center‘ či ‚míst paměti‘ vůči skutečnosti a zkušenosti o ní (či přímo přiblížení se až k jejich libovolnosti) nevzrůstá řádově právě tehdy, když struktury individuální paměti jedince (metaforicky) přenášejí na úroveň (postulované) skupinové, kolektivní paměti“. (s. 52) V poradí tretia kapitola s názvom *Teorie jako konstitutivní rys vědeckosti a jejich místo v českém dějepisectví* upozorňuje na (nielen v českom prostredí) tradične „nedôveryhodný“ postoj historikov k otvorenému hláseniu sa k používaniu určitých teórií. Z autorovho pohľadu je empiria, ktorá „není (reflektovaně) vtažená k nějaké teorii (či alespoň explicitní tezi, po případě jasně artikulované koncepcii) je z hlediska (historické vědy jalová)“. (s. 61) Ako príklad inšpirujúceho vzťahovania (otvoreného uplatňovania a testovania) teórie k empirickému

materiálu sú spomínané práce Daniely Tinkovej, Lucie Storchovej a Veroniky Čapskej. Nasledujúca kapitola s názvom *Teorie a narace (typy a zápletky) příkré protiklady nebo prostupující se kategorie* predstavuje polemickú konfrontáciu Weberom „nasyteného“ Horského náhľadu na históriu s Ankersmitovým narativizmom. Pre kritického recipienta Ankersmitovho narativizmu môže byť prekvapujúce, ako sa zdanlivo ostrá hranica medzi „tradičnejším“ Weberovským a Ankersmitovým konštruktivistickým náhľadom na históriu v Horského komparácii, ktorá objavuje skôr ich vzájomné prieniky, postupne „vytráca“. K problematike narácie a teórie sa autor opätovne vracia v piatej kapitole s názvom *Obraz, pojem vyprávění*. V tejto kapitole Horský podáva konfrontáciu nahliadania Zdeňka Vašíčka na históriu s koncepciami P. Ricouera, F. Ankersmita, M. Webera, M. Foucaulta. Autor hľadá vzájomné prieniky medzi Vašíčkovým chápaním pojmov a obrazom so zápletkou (u P. Veyna, P. Ricouera), ideálnym typom (u M. Webera) a reprezentáciou (u F. Ankersmita). V závere kapitoly Horský naznačuje príbuznosť medzi Vašíčkovým a Foucaultovým archeologizovaným chápaním histórie. (s. 109)

V poradí šiesta kapitola s názvom *Etika a vývoj – otázka historizace (křesťanské) etiky a ideálu humanitního v českém evangelickém intelektuálním prostředí* mapuje na príkladoch názorov Františka Palackého, Tomáša G. Masaryka, Emanuela Rádlu a Františka Žilku vyrovnávanie sa s ideou evolúcie, a tým aj historizmu. Hľadanie riešení k predstave evolúcie vyúsťovalo do formovania širšieho spektra (vzájomne konfrontujúcich) názorových prúdov. Obsah nasledujúcej kapitoly s názvom *Bůh, nebo vývoj* podáva pri komparácii názorov predstaviteľov evanjelickej liberálnej teológie Ernesta Troeltscha a Františka Žilku podrobnejšie chápanie ich poňatia dejinného vývoja vo vzťahu k náboženským hodnotám. Autor poukazuje na Troeltschovo zdôraznenie kľúčového významu mystiky v náboženstve moderného človeka, pričom v Žilkových prácach sa objavuje rezervovaný postoj k mystike a kladie sa dôraz „na eticko-náboženskou autonomii každého individuálního Ja vůči státu a vůči národu“. (s. 150) Obsah záverečnej kapitoly s názvom *Stud, polaritní gendery na místo pluralitních a možné rozšíření dotazníku historicko-demografických bádání* konfrontuje Eliasovej teóriu civilizačného procesu (spojenej s emancipáciou žien) s diskurzívnymi analýzami Jany Ratajovej a Lucie Storchovej. Horský upozorňuje, že v prípade posúdenia vzájomne odlišujúcich sa vývojových línií (Eliasovej a Ratajovej so Storchovou) môže poskytovať práve historická demografia relevantné dáta. (s. 167) Obsah knihy ukončujú *Závěrečné shrnutí a úvahy*, pri ktorých autor význam zdôrazňovania osobitej (naratívnej) povahy histórie v narativistických koncepciách redukuje poukazovaním na podobnosť zobrazovania reality uplatnením teórií a výkladových modelov evolučnej biológie. (s. 173) Zároveň úplne odmieta vzdanie sa (naratívnych) interpretatívnych prístupov, pretože by to viedlo k značnému ochudobneniu historických vied. (s. 182-183) Použitie naratívneho vysvetlenia, ako aj vysvetľujúcich teórií je podľa Horského vzájomne komplementárne, pričom tak „přechod mezi ‚typom‘ a ‚zápletkou‘ je snad ostře jednoznačný z hlediska logické analýzy, avšak z hlediska poznání (historických) věd spíše rozostřený“. (s.184)

Horského úvahy nad problémom teórie a narácie (implikujúce odlišné chápania histórie) neponúkajú jednoznačné odpovede, ktoré by historikovi poskytlí jasnú názorovú líniu pre orientáciu v zložitom spektre teoretických reflexií histórie. Čitateľ sa skôr musí pri Horského analýzach pripraviť na zoznamovanie s originálnou recepciou

vybraných koncepcií, ktoré majú z jeho perspektívy nielen jasne odlišujúce diferencie viacero (aj „prekvapujúcich“) styčných prienikov. V prípade čitateľovho trpezlivého sledovania Horského neschématickej (a tým neredukujúcej) reflexie vybraných koncepcií sa odhalí kriticky sebareflexujúci postoj historika, ktorý sa na jednej strane nevzdáva presvedčenia možnosti historickej komunity racionálne posúdiť presvedčivosť historických zobrazení minulosti. Na druhej strane si je vedomý neustále prítomného hodnotového nasycovania procesu práce historika, ktoré je zdrojom odlišujúcich sa predstavení minulosti. Domnievame sa, že práve Horského publikácia je príkladom úprimnej snahy o hľadanie „stredovej“ pozície, ktorá by reflektovala najmä perspektívu historikov. Keďže pri viacerých „stredových“ pozíciách sa mnohokrát pri ich recepciách spájajú určité pochybnosti o jej „nevyváženosti“, tak sa nevylučuje, že aj „stredová“ názorová pozícia vymedzovaná Jánom Horským môže vyvolať polemiky. Avšak pred autorom akéhokoľvek pokusu o formovanie „vyváženejšej stredovej“ pozície bude stáť náročná úloha podobne hlbavého a inšpirujúceho spracovania množstva teoretického materiálu ako v nami recenzovanej knihe Jána Horského.

Juraj Šuch

DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *STREDOVEKÉ HRADY NA SLOVENSKU: Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava: VEDA, 2017, 512 s. ISBN 9788022416085.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2018.66.4.9>

Obraz stredoveku je neodlúčiteľne spätý s predstavou hradu. Romantizmus 19. storočia si v snahe o nostalgický návrat k idealizovanému obdobiu stredovekého rytierstva, turnajov a dávných cností zvolil hrad ako výsostný symbol zašlej slávy. Zrúcaniny opevnených stredovekých sídel fascinovali nielen romantizujúcich autorov a estétov neskorého novoveku, ale pre mnohých dodnes predstavujú jednu z najviditeľnejších známkov minulosti. Záujem o hrady sa odráža aj na knižnom trhu – v knihkupectvách možno nájsť množstvo titulov o „hradoch a zámkoch“, ktoré však často bývajú popisované najmä v rovine zaujímavých turistických lokalít. Publikácia *Stredoveké hrady na Slovensku: Život, kultúra, spoločnosť* je tak v mnohom splateným dlhom slovenskej medievalistiky voči jednému z najikonickejších stredovekých fenoménov. A to aj napriek faktu, že ide už o druhú kolektívnu monografiu z dielne Historického ústavu Slovenskej akadémie vied, ktorá bola v posledných dvoch rokoch k problematike hradov vydaná. Avšak, kým kniha *Hrady a hradné panstvá na Slovensku* zostavená Dianou Duchoňovou a Annou Fundárkovou je súborom prác odborníkov venujúcich sa skôr obdobiu novoveku, recenzovaná kniha kolektívu autorov pod vedením Daniely Dvořákovvej je takpovediac striktnie medievalistická. To sa odráža nielen v chronologickom vymedzení (rok 1526), ale najmä v konkrétnom koncepčnom uchopení publikácie, charakterizovanom podtitulom: *Život, kultúra, spoločnosť*.